folklor/edebiyat, cilt:17, sayı:66, 2011/2

YAZINSAL ÇEVİRİDE BİÇEM AKTARIMI SORUNU

Ayalp Talun İnce**

Giriş

Kuşkusuz herhangi bir yazıya yazınsal yapıt olma özelliğini kazandıran asıl unsur biçemdir. Yazınsal eserlerde biçemin de en az içerik kadar önemli oluşu, yazınbiliminin yadsınamaz gerçeğidir. Günümüzde, yazının, yaratım aracı dil olan ve yaşantılarla kurgudan beslenen bir sanat dalı olduğu anlayışı yaygındır (krş. Aytaç, 1999, s. 11). Yazının başka kültürlerle paylaşımı, çeviri aracılığı ile olmaktadır. Bu nedenle çeviri süreci, bir bakıma dil aracılığıyla sanatsal biçemde aktarılan yaşantı ve kurgunun bir dilden diğerine, bir kültürden diğerine, bununla birlikte bir düşünce dizgesinden diğerine aktarımı anlamına gelmektedir. Yazarlar, yazınsal metinlerin çok katmanlı ileti ve içeriklerini biçemle kodlayarak okuyucularına sunmalarından dolayı, yazınsal bir metnin kaynak dilden erek dile aktarımında, biçeme ayrı bir önem vermek gerekmektedir. Ancak, bu göründüğünden zordur. Çünkü biçemin algılanışı çoğu zaman inceleyenin bakış açısı, yaklaşımı ve donanımı ile sınırlıdır. Biçem yaratan tüm unsurları tespit etmek olanaksız görünmektedir. Diğer açıdan, aşırı yorum olasılığı, yani yazarın aslında amaçlamadığı biçem öğelerini tespit etme olasılığı da vardır.

Örneklendirme yapmak gerekirse Eco Metinleri Aşırı Yorumla başlıklı konuşmasında, bir metnin hem kendi içinde, hem dış unsurlarla analog kurma yoluyla

---

*Dr., Muğla Üniversitesi, Sıtkı Koçman Yabancı Diller Yüksekokulu, ayalpince@mu.edu.tr.
2009 yılından beri aynı Üniversitenin Eğitim Fakültesinde Öğretim Üyesidir.

sonsuz yorumlara açık olduğunu dile getirmektedir (Eco, 1997, s. 56-57). Eco'nun hermetik semiosis olarak adlandırdığı sonsuz ilişkiler kurma olasılığı süreci, yazınsal eseri çeviren çevirmenin de karşı karşıya olduğu bir sorundur. Bu sorunu aşmanın başlıca yöntemi, çevrilmesi düşünülen eser hakkında yeterli bilgiye sahip olmaktadır. Günümüzün yayın koşullarında bu zor olmakla birlikte, çevirmenlik mesleğinin koşullarını iyileştirme çalışmalarında nitelikli çevirilerin artışı da yararlı olacağı düşünülmektedir.

1. Biçem ve Çeviri İlişkisi

Biçem ile çeviri ilişkisine dönülecek olursa, yazınsal çeviride biçemin aktarımı, çeviribilimin önemli inceleme alanlarından biridir. Ancak, yazınsal metinler söz konusu olduğunda yazınbilimi, biçembilimi ve çeviribilimi organik bir bağ oluşturmak zorundadırlar. Aytaç'ın da belirttiği gibi "Çeviribilim, geniş anlamda yazın biliminin bir koludur, bu nedenle de yazının ana öğesi olan dil, çevirinin de ana öğesidir. Yazın bilimsel ölçütler, Yazınsal çeviri için de geçerlidir." (Aytaç, 1991, s. 20)

Bu düşünceyi destekleyen Kızıltan, özellikle çeviribilimsel çalışma söz konusu olduğunda farklı disiplinlerden faydalanmanın önemi üzerinde durmakta ve bu bağlamda yazın tarihi, biçembilim, göstergebilim, metindilbilim, alımlama estetiği, yorumbilim, dil ve sanat felsefeleri, yazın eleştirisi gibi bilim dallarını anmaktadır. Çünkü Kızıltan'a göre, "yapılan aktarımda yazarın bağımsız kurmaca dünyasının yanı sıra bütün bir dil ve kültür ortamı, tarih ve yazın geleneği" (Kızıltan, 1998, s. 82) yansıtılmaktadır. Yazınsal çeviri ile biçembilimin ilişkisi ve yazın çevirisi için önemi konulu bir inceleme de Karayazıcı tarafından gerçekleştirilmiştir (bkz. Karayazıcı, 1994, s. 247-263). Karayazıcı, çalışmasında çevirmenin yazın çevirisinde başvurduğu ve özellikle biçemin irdelendiği çözümleme yollarına değinmekte ve Virginia Woolf'un Türkçe çevirisi ile örneklendirmektedir. Karayazıcı, çözümlemenin sağlıklı bir çeviri için ön koşul olduğu sayıtlısından hareket eder.

2. Biçemin Tanımı

Biçem, çok sayıda araştırmacı, düşünür ve bilim insanı tarafından irdelemiş ve tanımlamaya çalışmış, buna bağlı olarak da değişik inceleme yöntemleri oluşmuştur. Belli başlı biçem tanım ve yaklaşımlarına değinmeden önce, bu olgu için Türkçede stil ve biçem gibi iki farklı kavramın kullanılmakta olduğunu belirtmek gerekir. Sözcükleri eş anlamlı kabul edilebilir. Ne var ki, üslûp sözcüğü Arapça, 'stil' ise yabancı kökenlidir ve dilimize Fransızca üzerinden girmiştir*.

* Farklı sözlük açılımları şöyledir:

a) Stil: fr. 1- Biçem, üslûp tarz; 2- moda olan, güzel, alımlı, hoş, gösterişli.

Üslup: ar. 1- anlatma biçimi, deyiş ya da yapış biçimi. Eş. Biçem; 2- bir çağa, bir ülkeye ya da bir sanatçıya özgü teknik, renk, söyleyiş ve biçimlendirme özelliği; 3- yaz. Sanatçının anlatma ya da yapma yolu, anlatış özelliği; duygu, düşünce, eylem ve düşlerin kişisel anlatım biçimi. Eş. Stil, tarz, anlatı, biçem. [Bkz. Püsküllüoğlu, Ali.

En genel hatlarıyla kişinin kendini ifade etme yolu olarak görülen biçem için ister biçem, ister tarz, isterse stil kavramları kullanılsın, biçem sorunsalı asırlardır zihinleri meşgul etmektedir. Elbette günümüz biçembilimi, antik dönem retoriğinden ayrılmaktadır. Biçem, hayatın her alanında tarz anlamında kullanılmaktadır. Ancak, yazın söz konusu olduğunda kastedilen yazım tarzıdır. Söz konusu bu tarz, çağ, yazar, metin vs. tarzı olarak ayrı ayrı ele alınarak incelenebilir. Örneğin, Kont Buffon biçemi "kişinin ta kendisi" (Gauger, 1995, s. 203) olarak tanımlarken, Crystal (Crystal, 1992, s. 66) biçemi "bir dilin mevcut tüm olanaklarından bir dizi dilsel özelliğin (bilinçli ya da bilinçsiz) seçimi" olarak yorumlamaktadır. Kont Buffon biçemi kişideki zihinsel yaratıcılığın dil aracılığıyla ifade edilmesi olarak formüle ederken, büyük olasılıkla dilbilimcilerin dil-zihin bağlantılarını göz önünde bulundurmamıştır*. Crystal ise Chomsky'den hareketle görüşünü dilbilimsel temellere dayandırmıştır.

Buradan hareketle iki temel yaklaşımdan söz edilebilir. Birincisi değerlendiren, ikincisi ise betimleyen yaklaşımdır. İlkinde, biçeme eleştirel bakılmakta ve ayırt edici nitelikler özelliği yüklenmektedir. Bundan ötürü standartlaşma söz konusudur. İkinci bakış açısında ise değer yargıları önem taşımaz. Aksine, farklı niteliklerin birlikte oluşturdukları bütün, bu bütünün tespiti ve analizi ön plandadır. Yargı amacı taşımayan bu incelemenin sonucunda kişilerin, çağların, yapıların, eserlerin, sanatçıların vs. özellikleri tespit edilerek ilgili biçemleri belirlenebilir. Dil söz konusu olduğunda, özellikle dilbiliminde her iki yaklaşımdan da yararlanılmaktadır. Yazınsal eleştiri ya da retorikte değer yargısı taşıyan, bilimsel incelemeler ve dilbilimin farklı alanlarında ise analizci, değer yargısı içermeyen yaklaşıma başvurulmaktadır. Çeviribilimsel incelemelerde de ikinci yaklaşım önerilmektedir**.

Biçemin tanımlanmasında, yukarıda da görüldüğü gibi, tanımlayanın bakış açısı büyük önem taşımaktadır. Diğer bir açıdan yaklaşıldığında hangi bilimin perspektifinden bakıldığı da araştırılan verilerin analizinde önem kazanmaktadır.

(1995). Türkçe Sözlük, Yapı Kredi Yay.: İstanbul.]

b) Stil: fr. Üslûp, tarz.

Üslûp: 1- Yol, tarz, usûl, edâ, stil; 2- Kendine has ifâde tarzı, anlatım şekli, yazı veya yapım şekli; 3- Bir devir, akım, ülke, millet veya sanata ait anlatım şekli; 4- ed. Bir yazarın nesirde ve nazımda kendine mahsus ifâde tarzı, anlatım şekli. [Bkz. MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (1996). Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 4 Cilt, MEB Yay.:Ankara.]

c) Stil: fr style, Üslûp, biçem, tarz.

Üslûp: ar. Uslub 1- Oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz; 2- Bir sanatçıya, bir çağa veya ülke özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem; 3- ed. Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil: "Üslûp beyan aynıyla insandır." Yahya Kemal Beyatlı. (Bkz. TDK (Türk Dil Kurumu). (1998). Türkçe Sözlük. 2 Cilt. TDK Yay.: Ankara.]

* Bilindiği üzere bir yanda dil ile düşüncenin birbirinden tamamıyla bağımsız olgular olduğu varsayımı dururken, diğer yanda dil olmaksızın düşüncenin de olamayacağı görüşü mevcuttur. Muhtemelen kesin yanıt iki görüşün sentezindedir. Ne var ki, günümüzde imgelemin düşünce ve dil üzerindeki etkisi kabul edilmekle birlikte, bu iki görüş de dil ile düşünce arasındaki bağı reddetmeyerek onu çözümlemeye çalışır.

** Örnek olarak Kayser'in *Das sprachliche Kunstwerk* adlı çalışmasında güdülen değerlendirici yaklaşım günümüzde güncelliğini yitirmiştir. Biçem incelemelerine bilimsellik kazandırma çabaları izleyen, analiz eden ve yorumlayan yaklaşımları ön plana çıkarmaktadır. Asmuth, Ehlers, Lausberg, Riesel, Sanders, Sandig, Spillner, Sowinski vd. önde gelen kuramcıların yaklaşımları, bu temel üzerine kurulmuştur.

Örneğin, biçemin sayısal veriler ışığında incelenmesiyle elde edilen istatistik bulgular, metin dilbilimin açısından yapılan incelemenin sonuçlarından ayrı olacaktır. Dilbilimi, biçeme genel olarak tümce-metin bağlamında yaklaşırken, yazınbilimi biçemi daha geniş bir bakış açısıyla, öncelikle metin türü, ardından tarihî, sosyal ve felsefî bağlar içinde incelemektedir.

Bu çalışmada, biçem irdelemesinin çeviriye katkısı üzerinde durulacağından, elde edilen verilerin betimlenmesinde yeri geldiğinde dilbilim ve yazınbilimi yöntemlerine başvurulacaktır. Temel nokta, çeviride biçemin gözetilmesinin sağlanması, yardımcı verilerin tespitidir. Bu amaçla başvurulması gereken temel yöntem, çeviri öncesi biçem çözümlemesidir. Biçem çözümlemesi yapabilmek içinse izlenecek yolun belirlenmesi gerekir. Willy Sanders Dilbilimsel Biçem Kuramı (krş. Sander, 1982, s. 280-285) adlı makalesinde, tüm dilsel öğelerin aynı zamanda o metnin biçem unsurlarını oluşturduğunu vurgulayarak biçemi oluşturan dilsel unsurların bağlam içindeki kullanımına ve bilinçli seçimlere bağlı olduğunun altını çizmektedir. Buna göre analiz aşamasında, biçem yaratan öğeler ile yaratmayanlar belirlenmeli, sanatsal biçem ile düz biçemin ayırt edilmesi gerekmektedir.

Dil, sadece bir bildirişim aracı değildir. Yazarların amacı ve biçem seçimi sanat (yazınsallık) yaratmak amaçlıdır. Yazınsal yaratı söz konusu olduğunda, dilin anlam işlevi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, yazarın seçimi, ereği ve her ikisinin işlevsel yönü, söz konusu yazınsal yapıtın çevirisinde de göz önünde bulundurmalı, bunların biçeme yansıyan yönleri kaynak metinde tespit edilerek hem çevirisinde, hem de gerekli olduğu durumlarda çeviri eleştirisinde dikkate alınmalıdır. Dil ile yazınsal yaratı arasındaki bu organik bağ, yazınsal biçem analizinde dilbiliminden faydalanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu noktadan hareketle aşağıda belli başlı biçem tanımlarına yer verilmiş ve bu tanımlar dilbilimsel ve yazınbilimsel tanımlar olmak üzere iki grupta toplanmıştır:

Dilbilimsel biçem tanımları:

Genel geçer kurallardan uzaklaşma olarak biçem.

İşlevsel bildirişim aracı olarak biçem. (M. Riffaterre)

Mevcut dilsel olanakların arasından yapılan bilinçli bir tercih olarak biçem. (H. Friedrich; H. Seidler)

Sayılabilir özelliklerin bir bütünü olarak biçem. (W. Fucks)

Belirli dilbilgisi kurallarının etkisi olarak biçem. (E. Riesel)

Yazınbilimsel biçem tanımları:

Dilsel süs olarak biçem.

Kendini ifade etmenin özgün yolu olarak biçem.

Psikolojinin yansıması olarak biçem.

Sanatsal yaratı bütünü olarak biçem.
Zaman ve toplum merkezli dil kullanımı olarak biçem.
Türe bağlı anlatım özelliği olarak biçem.
Durum ve amaç doğrultusunda gelişen söylem olarak biçem. (G. Michel)
En uygun ifadenin seçimi olarak biçem. (N. E. Enkvist)
Metin anlamının bir bölümü olarak biçem.
Metin alımlamasının özel bir biçimi olarak biçem.

Burada belirtilmesi gereken bir unsur da tanımların kesin sınırlarla yazınsal ya da dilbilimsel olarak ayrılmadığıdır. Genel bir sınıflandırmaya gitmek gerekirse biçemin üç yönlü tanımının olduğu söylenebilir: a) Bireyi, yani yazarı, b) metni ya da c) sayılabilir-ölçülebilir değerleri ön plana çıkaran tanımlar.

3. Belli Başlı Biçem İnceleme Yöntemleri

Almanya örneğinden hareket edildiğinde, biçem olgusuna bilimsel ilginin 70'li yıllarda artmış olduğu gözlemlenebilir*. 70'li yılların sonuna gelindiğinde artık elde edilen bulgular Uygulamalı Dilbilim Topluluğu'nda görüşülür ve tartışılır hale gelmişti. 80'lerde belli başlı tartışma ve incelemeler, LiLi başlıklı Yazın ve Dilbilim Dergisi'nde** yayımlanan makaleler aracılıyla yürütüldü. Burada özellikle öne çıkan iki isim Barbara Sandig ve Bernd Spillner'dir. Söz konusu çalışmalar hakkında toparlayıcı bilgileri Püschel'in Linguistische Stilistik*** (Dilbilimsel Biçem Bilimi) başlıklı yazısında bulmak mümkündür. Püschel, biçem biliminin malzemesi ve görevlerinden başlamak üzere, kavramı, kuramı, biçem araçları, sınıflandırma yöntemleri, uygulamadaki durumunu ele alır, kısa, hatta özet bir tarihçe ile kaynakçaya yer verir ve inceleme yöntemlerine dair ipuçlarını bir yana bırakarak gelecek açılımları dile getirir. B. Sowinski (krş. Sowinski, 1991, s. 60) ise Püschel'in vardığı bu noktadan hareketle biçem bilimini bekleyen görevleri şöyle sıralar: 1. Yazınsal ve kullanmalık metinlerde metin türüne dayalı biçem araştırmaları; 2. trivial yazın (ayrıntılı bilgi için bkz. Aytaç, 1999, s. 37-39) ve basına yönelik biçem eleştirisi alanında araştırmalar; 3. yazın bilimsel yapı analizi ve makro-biçem incelemeleri; 4. biçem bilimiyle dilbilimsel pragmatizmin, yani edim bilimin sınırlarının belirlenmesi ve iletişimsel-edim bilimsel bir biçem biliminin oluşturulması; 5. biçem bilimiyle yeni retorik sınırlar arasında çalışmalar; 6. Biçem tarihiyle dil tarihi arasındaki bağlantıların incelenmesi; 7. biçem bilimi ile yazınsal iletişim sorunlarının incelenmesi.

* Bazı belli başlı örnekler vermek gerekirse: Sandig Saarbrücken'de, Püschel Trier'de, Spillner Duisburg'da, Sanders Kiel'de ve sonra Bern'de, Sowinski Köln'de olmak üzere üniversitelerde üslûbun akademik ortamda ele alınmasını başlatmışlar, buna paralel olarak yayınların sayısı da artış kaydetmiştir.

** LiLi – Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik.

*** Püschel, U. (1980). "Linguistische Stilistik", Althaus, H. P. vd., Lexikon der Germanistischen Linguistik Band II, s. 304-313.

Biçemin bilimsel ele alınmasına en önemli katkı, biçem incelemelerini dizgeselleştiren Leo Spitzer (1887-1960) ile başlamıştır. Spitzer, dili ve biçemi, bireyin kendini ifadesi biçimi olarak yorumlayanların başını çeker (krş. Aytaç, 1999, s. 50). Bu Avusturyalı dil ve yazınbilimci, yeni biçimcilik ile yapısalcılığın öncülerindendir. 1933-1936 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nin reform çalışmalarında Batı Dilleri bölümünde (o zamanki adıyla: Garp Filolojisi) faaliyet göstermiş, birçok Türk dili ve yazını araştırmacısını etkilemiştir (krş. Vardar, 1998, s. 194). Analizi yöntemi üç adımdan oluşmaktadır: Önce sezgi yoluyla ayrıntılı bir inceleme gerçekleştirilir, ardından rastlantısal izlenimi veren benzerlikler tespit edilir ve son olarak bütün gözden geçirilerek (okunarak) yazarın ruhsal durumuyla ilgili çıkarımlarda bulunulur. Bu aşamada, bütünün biçimsel ilkeleri de tespit edilmelidir (krş. Sowinski, 1991, 144). Söz konusu yöntem, yorumcu (alm. Hermeneutik*) ve psikolojik yaklaşımları içinde barındırmaktadır. Eserin kendisinden yola çıkan yorumlama (alm. werkimmanente Interpretation) da aynı yöntemle hareket eder, ancak psikolojik yaklaşımın yerini yapı ve anlam örgüsü almaktadır (krş. Sowinski, 1991, s. 144). Uygulamada Spitzer'in öncüsü olduğu bu yöntemden, çevrilmek üzere incelenmesi düşünülen eserlerin, ilk ve ikinci okumalarında, eserlerin genel biçemlerinin tespitinde yararlanmak olası gözükmektedir. Eserlerde belirgin ve tekrarlanan biçem özellikleri belirlenebilir, yazarın biçem seçimleri, diğer özelliklerinden ayrılabilir.

Metin odaklı yaklaşan bir diğer araştırmacı Emil Staiger'dir (1908-1987). Metinden hareket eden yorumlama yönteminin baş kuramcısı kabul edilen Staiger, inceleme yöntemini bir sisteme oturtmamıştır (krş. Sowinski, 1991, s. 146). Dolayısıyla analiz yöntemi sezgisel senteze varan yorumlamacı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Önemli olan eser ile okuyucu arasında kurulan bağın, eserin alımlanmasına hizmet etmesidir.

Michael Riffaterre (1924 -), biçem analizinde dil ile biçemin akrabalığından söz eder ve bu bağlamda yazınsal metinlerin incelenmesinde dilbilimsel yöntemlere başvurma gereği üzerinde durur. Ona göre biçem, ancak, dil aracılığıyla ele alınabilir. Bu nedenle analizde izlenmesi gereken yol, öncelikle biçem yaratan unsurların belirlenmesi ve incelenmesidir. Çünkü yazar iletmek istediği mesajı şiirsel ya da yazınsal araçlarla şifreleyerek okuyucuya sunmaktadır. Böylece okuyucular biçem araçlarıyla asıl konuya yönlendirilmekte ve uyarılmaktadır. Riffaterre, söz konusu uyarıcılara stimulus adını verir ve dilbilimsel normlardan uzaklaşma olarak tanımlar. Tespit edilen bu uyarıcılar gruplandırılır ve dilbilgisel kategorilere ayrılır. Analizin son aşamasını ise, benzerlik, bağıntı, değiştirilebilirlik ve farklılıkları işlevleri açısından değerlendirmek oluşturur. Böylece elde edilen biçem verileri, tüm dilbilimsel olgularda olduğu gibi, karşıtlıkları aracılıyla tanımlanabilecek ve genelleştirme yoluna gidilebilecektir; etkileri nesnel,

* Kimi Türkçe kaynaklarda bu kavrama „Hermenötik" olarak rastlamak mümkündür. Örneğin: Richard E. Palmer, **Hermenöti**k, çev. İbrahim Görener, Anka Yay., İstanbul. Çalışmada G. Aytaç'ın kavrama verdiği Türkçe karşılık tercih edilmiştir. (bkz. Aytaç 1999).

biçimsel ve ortaya çıkma sıklığına göre yorumlanabilecektir (krş. Sowinski, 1991, s. 146-147). Göstergebilim kuramcıları arasında önemli bir yer tutan Riffaterre'in analiz önerisi konuya nesnel ve bilimsel bir yaklaşım olanağı sağladığından özellikle dilbilimsel incelemelerde tercih edilmektedir. Oysa Riffaterre ağırlıklı olarak yazınsal metinlerin biçem analizinde uğraş verdiğinden, yönteminden yazınbilimsel incelemede de yararlanılabilmektedir.

Yukarıda sözü edilen analitik ve sentezci yaklaşımların birleştirilmesi gereği üzerinde duran Georg Michel, Günter Starke ve Franz Graehn ile 1968 yılında ortaklaşa çıkardığı Einführung in die Methodik der Stiluntersuchung (Biçem İnceleme Metotlarına Giriş) başlıklı eserde ayrıntılı bir biçem analizi metodolojisi oluşturmanın yanı sıra, biçemin tanımına ve kavramlarına ayrıntılı biçimde yer vermekte ve kuramı uygulamalı analizlerle desteklemektedir. Kendinden önceki kuramcıların, kurama uzaklığını eleştirmektedir. Geliştirdiği yöntemde, eserin öncellikle bütünüyle okunarak kavranması gerektiğini savunmaktadır. Sonraki aşamada, eserin biçem özellikleri kavranmalı ve ilgili yapılar betimlenmelidir. Michel'in biçem analizine en büyük katkısı, genel geçer bir sistem oluşturma denemesidir. Üç aşamalı bu sistem aşağıdaki gösterilmiştir. 1. eserin bütünün alımlanması; 2. biçem öğelerinin tespiti; 3. biçem çizgisinin belirlenmesi ve senteze varılması; 4. ortaya çıkarılan üslûbun betimi (krş. Sowinski, 1991, s. 148-149). Sistematik çalışmaya en uygun verileri ikinci adımında açıklar. Biçem öğelerini sistemsiz bir biçimde sıralamaktansa, onları belirli özelliklere göre sınıflandırmayı önerir. Örn. anlam-kavram, anlam-ifade, tarihî, yöreye özgünlük, üst dil modelleri, sözcük üreten, dilbilgisi öğeleri vb. Bundan sonraki aşamada biçem öğelerinin ortaya çıkma sıklıkları belirlenerek eserde kullanılan biçem hakkında tutarlı bir yorum yapmak mümkün olacaktır (krş. Sowinski, 1991, s. 148).

Buraya kadar anılan inceleme yöntemleri arasında Michel en sistematik ve verimli sistemi oluşturmuştur. Özellikle Michel'in 4. aşama olarak öngördüğü yorumlama ve sentez aşaması biçem bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Söz konusu son evrede, tüm veriler değerlendirilip bütün ile bağlantıları ve yazarın anlatım hedefi tekrar gözden geçirilerek bir biçem betimine varılır ki, bu da günümüz incelemelerinin temel hedefidir. Böylece metnin işlevi ile yapısı arasındaki bağlantı ön plana çıkarılır. Michel, böylelikle daha sonra Sandig ve Spillner gibi araştırmacıların temel aldığı eylem kuramına (alm. Handlungstheorie) göre yaklaşımın temelini hazırlamıştır*.

Bernd Spillner (1941 -) günümüz biçem biliminin, özellikle Almanya'daki gelişimini önemli ölçüde etkileyen bir dilbilimcidir. Spillner, kendinden önceki sezgiye ve senteze dayalı yöntemlere mesafeyle yaklaşmaktadır. Aynı zamanda biçem analizi için genel geçer kuramların karşısında da yer alarak her yazınsal eserin özgünlüğüne bağlı olarak biçeme de özgün yaklaşılması gerektiğini savunur. Var olan kuramları

* Burada kavram kargaşası yaratmamak için eylem kuramı ile dilsel eylemin ele alındığını belirtmek gerekir. Felsefî anlamdaki eylem kuramı alt yapı hazırlamak amaçlı açıklanmıştır.

kendi amacına uygun hale getirerek aşağıda yöntemi geliştirmiştir.

İlk adımda metne bağlı kalarak (Werkimmanenz; explication de texte) incelemeye destekler. Metinden yola çıkmak ikinci adımda yorumlamacı yaklaşımı gerektirmektedir. Buna göre metin önce okunarak kavranır, sonra okuyucu ve/ veya yazınbilimci, metni açımlayarak bir yorumda bulunur. Ardından Leo Spitzer'in filolojik çemberinden (alm. philologischer Zirkel) hareket ederek metnin türünün belirlenmesi, sonrasında da analizin bu türe uygun olarak yapılması öngörülmektedir. Sonra metnin gelişimi ve oluşum öyküsü ele alınabilmektedir. Bir sonraki adımda, R. A. Sayce doğrultusunda tümce yapılarının görselleştirilmesini (alm. Visualisierung syntaktischer Strukturen) önerir. Özellikle Fransız kuramcıların, başta yapısalcılar olmak üzere, daha sonra göstergebilimcilerin de kimi zaman başvurdukları sayısal yöntem ise bir sonraki aşamadır. Bu noktada tümce uzunlukları, sözcük dağılımları (örneğin: yazarın ağırlıklı olarak kullandığı sözcük türü vs.) gibi unsurlar sayısal dağılımlarıyla değerlendirilerek biçemin genel çizgisi belirlenebilir. Farklı kuramcıların yöntemleri ve önerilerine başvurarak gerçekleştirilen bu analizler, büyük ölçüde bizzat Spillner (krş. Sowinski, 1991, s. 155-156) tarafından geliştirilen ve denenen, biçemi belirlemeye ve analiz etmeye yarayan süreçler izler. Söz konusu işlemin başında metinin etkileşimi gelmektedir (alm. Prozeduren der Textmanipulation): a) çok gerekli olmayan dilsel birimlerin kaldırılması (alm. Eleminierungstests)*; burada amaç, bizzat yazara özgü olan kullanımları tespit etmektir; b) dil sisteminin seçime bağlı unsurlarının yeniden oluşturulması (alm. Paraphrasierungstests). Gerçekte, tüm biçem kuramlarında rastlanabilecek bu olgu şu anlama gelmektedir: Okuyucu, tıpkı analizi yapan bilim insanı gibi, var olan anlatımları, diğer tümce dizim ve sözcük seçimi olasılıkları ile karşılaştırarak yazarın seçimlerini analiz eder ve yorumlar; c) M. Riffaterre'ce de uygulanan bu süreç, bilgilerin ya da verilerin doğrulanmasıdır (alm. Informationsbefragung). Burada söz konusu olan biçem oluşturduğu düşünülen öğelerin altının çizilmesi ve daha sonra elde edilen bulgular ile karşılaştırılmasıdır. Bunun özellikle ilk okuma aşamasında çok faydalı olacağı düşünülmektedir; d) Spillner'in önerdiği yöntemler arasında en deneysel olan çoktan seçmeli yöntemdir. Burada çeşitli alternatifler arasında seçim yapılarak bir yoruma ulaşılmaya çalışılır; e) Sonuçta Spillner, Osgood vd. hareketle biçemin yarattığı etkinin analizini önerir (krş. Sowinski, 1991, s. 155-156).

Yukarıdaki tespitten hareketle, Spillner'den sonra biçem inceleme yöntemlerinin gittikçe eylem kuramının (alm. Handlungstheorie) etkisine girdiği gözlenmektedir. Her ne kadar tüm bu çalışmalarda genel geçer bir biçem kuramının etkileri belirginleşmemekle birlikte, biçemin işlevsel yönüyle kullanım amacının ön plana çıkmaya başladığı söylenebilir.

Dilin edimsel özelliğinden yola çıkan diğer iki kuramcı Ulrich Püschel ve Barbara Sandig'tir. Sandig'in 1983 yılında yayımlanan Stilistik adlı çalışmasının ilk cildinde

* Örn.: Hans Glinz'in 1951 yılında yayımlanan *Die innere Form des Deutschen* (*Almanca'nın İçsel Biçimleri*) başlıklı çalışmasında çekirdek tümcenin tespiti için önerdiği gibi (krş. Sowinski 1991, s. 155).

Püschel, biçem analizinin biçemi anlamak olduğunu ileri sürer (Sandig, 1983, s. 97-126). Bu çıkışıyla önceki biçem kuramlarını eleştirmekte ve eylem kuramına dayanarak biçemi kavramanın aslında normal dili kavramak olduğunu ileri sürer. Ne de olsa, dil de biçem gibi dilsel eylem edincine (alm. Sprachhandlungskompetenz) dayanmaktadır (krş. Sowinski, 1991, s. 164). Başlangıçta yalnızca biçemin dilsel eylemdeki varlığı söz konusuyken, Püschel, Sandig'in ifade etme (alm. formulieren), yaklaşımından hareketle, biçemin anlamına yararcı bir anlam da yükler (krş. Sowinski 1991, s. 164). Dilsel eylemin bir sonucu olan biçem ise "uygulamada kasıtlı olarak yoğunlaştırılmış ifade tarzı" (Sowinski, 1991, s. 164) olarak belirlenmektedir. Biçem analizinin görevi var olan biçem kullanımlarını betimlemek ve kullanımla ilişkili anlamları çözümlemektir (krş. Sowinski, 1991, s. 165).

Temelde dilbilimsel yaklaşımı izleyen Püschel, biçem incelemesinin ana yönelimlerini üç başlık altında toplar: biçemi betimleme (alm. Stilbeschreibung), açıklama (alm. Stilerklärung) ve yorumlama (alm. Stildeuten) (krş. Sowinski, 1991, s. 164). Püschel, istatistiğe dayanan biçem inceleme yöntemleriyle R. Jakobson'un seçime dayalı paradigmaları ve tümce dizimlerinden oluşan ifade birleşimlerini (yapısalcı yaklaşım), biçem betimleme başlığı altında toplamaktadır. Biçem açıklamasında ise belirli biçem türlerini saymaktadır. Bunlar işlevsel biçemler ya da metin biçemleri olabilmektedir (krş. Sowinski, 1991, s. 165). Son olarak yorumlama konusunda yazınsal yorum ile biçem analizini birleştirmekte, ancak E. Staiger çizgisindeki kuramcıların metni temel alan inceleme yöntemlerinden uzaklaşmaktadır. Bununla birlikte, biçem analizi yönteminin temelini Spitzer, Rifatterre ve Spillner'in görüşlerine dayandırmaktadır. Biçemin Spitzer'e göre bir dizge oluşturmasından hareket ederek biçem yaratan öğeleri algılamanın aynı zamanda onların anlaşılması ve yorumlanması anlamına da geleceğini, böylelikle yazınsal metin ile yazınsal olmayan metin ayırımının kalmayacağını ve temelinde dilsel eylemin (amaç ve anlam ile) yattığını vurgulamaktadır (krş. Püschel, 1980, s. 304-305). Daha önce anılan Dilbilimsel Biçembilim başlıklı çalışmasında ortaya koyduğu analiz planı bunu açıkça gösterir. Bu plana göre ilk aşamada tek tek biçem öğeleri belirlenmeli, ikinci evrede birbirleriyle bağlantıları ve metin bütünü içindeki işlevleri irdelenmeli, son olarak da bu işlevler açıklanmalıdır (krş. Püschel, 1980, s. 310). Bu yöntemin ilki Staiger örneğinde metne bağlı incelemeyi, ikinci aşama Riffaterre ve Jakobson'a göre yapısal bir incelemeyi, son aşama da gene Jakobson'a dayanmakla birlikte Sandig'in eylem kuramına uzanmaktadır. Görüldüğü gibi burada aslında, daha önceki kuramların Spillner tarzında bir sentezi söz konusudur.

Barbara Sandig ise yukarıda da belirtildiği gibi biçemi bir dilsel eylem olarak görmektedir. Görüşünü edimdilbilime (Alm. Pragmalinguistik) dayandırır, dilbilimsel biçem analizinin ilk aşamalarında, dil gibi biçemin de bir eylem biçimi olduğunu savunur (krş. Sowinski, 1991, s. 169). 1986 yılında yayımladığı Stilistik der deutschen Sprache (Alman Dilinin Stilistiği) başlıklı çalışmasında, yazınsal metinlerin incelenmesinde de eylem kuramını ön plana çıkarır. Bu bağlamda Yazınsal bir metnin biçemi de dilsel

bir eylem olma özelliğini taşır ve belirli bir erime hizmet etmektedir. Erim de bu durumda işlevini belirlemektedir. Sonuç olarak biçemin sadece yapısını betimlemek ve incelemek yeterli olmayıp işlevi de incelenmelidir. Sandig, biçemi bu iki başlık altında ele aldığında aşağıdaki ayrımları dile getirir:

Yapı bakımından ele alındığında biçem aşağıdaki unsurları kapsar:
Ses biçimleri: kafiye, aliterasyon gibi;
Ölçü gibi ritmik unsurlar;
Özel biçem değeri kazandırılmış sözcükler;
Yazınsal sanatlar: metafor, benzetme, kişileştirme gibi.

İşlev bakımından ele alındığında biçem aşağıdaki unsurları kapsar:
Beklendik, sıradan ifade;
Yeni olan, yazınsal olan ifadeler;
Ritüeller;
Sosyal ayrımlar;
Yüksek biçem düzeyinin normları;
Tarihî biçemler (çağ üslûbu);
Uygunluk normları (rol ilişkileri, davranış biçimleri gibi)
(krş. Sowinski, 1991, s. 169).

Görüldüğü gibi yapıyı incelemenin yanı sıra onların işlevini yorumlamak da biçemi kavramanın önemli bir adımıdır.

4. Biçemin Çeviri Erimli İncelenmesine Dair Yöntem Önerisi

Metinin, iletişim amacı taşıyan bir kodlar dizgesi olduğundan hareket edilecek olursa yazınsal metni özel bir kod olarak kabul edilmelidir. Söz konusu kod, alılmayanın farklı kodları bildiği varsayımına dayanmaktadır. Kodlardan ilki estetik koddur. Bu kod, tekrar dilbilimsel, retorik, biçembilimi, tarihi, sosyokültürel vb. kodlardan oluşmaktadır. Okuyucu için bu âdeta kriptolojik bir eyleme benzer. Şifreleri bilmesi durumunda, kodu çözmesi mümkündür. Eksik şifre, eksik çözümleme anlamına gelir. Daha açık ifade etmek gerekirse, metni oluşturan yapı taşları anlamına gelen kodlar, örn. sosyo-kültürel içerikli olanlar, hakkında gerekli ya da yeterli bilgiye sahip olmayan bir okuyucu/çevirmen/bilim insanı vs., metnin tam bir çözümlemesini gerçekleştiremeyecektir. Bu nedenle iletişim tam olarak gerçekleşmeyecektir*. Öte yandan şiirsel ya da yazınsal dilin varlığından hareket etmek yazınbilimin temel yapı taşı iken dilbilimi için başlı başına bir sorunsaldır. Çünkü bu varsayımdan hareket edildiğinde yazınsal dilin gündelik dilden ayrılan bir unsur olduğunu kabul etmek gerekir. Oysa bunun doğruluğu

* Burada bahsedilen tam alımlama ya da çözümleme nihai hedef olmakla birlikte, ideal durumu tarif etmektedir. Edebî bir metin söz konusu olduğundan bunun mümkün olmadığından hareket edilebilir. Bir anlamda edebî metin tam çözümlenebilir olsaydı yazınsallığını yitirmek durumunda kalabilir. Çünkü, yazın eleştirisinde metnin edebî olma kriterleri arasında çözümleme sürecin sürekli devam etmesi ölçütü bulunmaktadır. Bu konuda ek bilgi için bkz. Degenhardt, I. (1979).

tartışılmaktadır. Bu sorunu çözmek için "tüm dilsel biçimlerin özel birer biçim olduğu" ve "yeterince şiirsellik taşıyan her metnin yazınsal metin olduğu" (Posner, 1980, s. 693) tanımı, Baumgärtner (1969), Bierwisch (1965), v. Dijk (1971, 1973), Doležel (1965, 1969), Fucks (1965), Levin (1964), Ščeglov ve Žolkovskij (1971) gibi birçok yazın kuramcısının ve Mallarmé ve Valéry gibi birçok yazarın da imdadına yetişmiştir (krş. Posner, 1980, s. 693). Ne var ki, tüm metinleri yazınsallaştıran bu anlayış günümüzde (ve ülkemizde de) tartışılmaktadır.

Yazınsal iletişimin bir başka hususu, Hönig'in (krş. Hönig 1986, s. 230) de öne sürdüğü gibi, bir metinin kaynak dilde okunmaya başlandığı andan itibaren belirli tepkiler (alm. Reflex) ve düşünceler (alm. Reflexion) doğurmasıdır*. Okuma, daha sonra çeviri yapılmak üzere gerçekleştiriliyorsa, söz konusu tepki ve düşünceler, amaç dildeki anlamlandırmaya yönelik gerçekleştirilecek ve çevirmen tepki ve düşünce arasında gidip gelerek çeviri işlemine başlamış olacaktır**. Başka bir deyişle, yazınsal eser ile çevirmen arasında süregelen iletişim bir süre sonra çevirmenin kendisi ile sürdürdüğü bir (iç)diyaloğa dönüşecektir. Çevirmen bu süreçte, üretmeye başladığı ve kaynak dilden amaç dile aktarmayı düşündüğü ifadeleri sürekli eleştirel bir süzgeçten geçirecektir. Eleme sürecinin sonunda da bir anlatıma karar verecektir. Ne var ki her zaman en doğru seçimi yapamayabilir. Bu sürece etki eden faktörler Hönig tarafından ana hatlarıyla üç nedene bağlanmaktadır: Eksik anadil edincine, yoğunlaşma ya da motivasyon sorununa ve de eksik çevirmenlik edincine. Yabancı dil (kaynak dil) eksikliğin noksan olarak sayılmasının nedeni ise, bu açığın çeviri odaklı metin analizi*** ile kapatılabiliyor olmasıdır****. Çevirmen metni çevirmeye başlamadan önce ilk yapması gereken metni olabildiğince doğru anlamaktır. Kuşkusuz yazınsal metinlerde doğru anlama, kullanıma yönelik metinlerde olduğundan farklı olarak, görelidir. Yazınsal bir metnin çok katmanlılığı ve çok kere yorumlanabilirliği, yazın bilimince netleştirilmiştir. Metnin yazınsal olmaması durumunda da anlamanın her zaman tek şekilde mümkün olmadığı ise Hörmann'ın Hönig'den (Hönig, 1986, s. 233) alıntılanan aşağıdaki ifadesinden anlaşılmaktadır:

Şimdi anlamanın yaratıcı ve yapıcı bir eylem olduğunu görmekteyiz. Her zaman ifadede kodlanan bilgiyi aşan, bazen de söz konusu bilgiyi yeterince kapsamayan ya da görmezden gelen ancak, gene de hedefi her zaman dinleyicinin niyetine bağlı olarak

---

* İlk okuma aşamasında henüz okuyucunun metni ana dilde okuyup okumadığı bir önem taşımamaktadır.

** Hönig (krş. Hönig, 1986, s. 230) burada sağlıklı çeviriyi belirleyen sürecin tepkilerin doğru anda düşünceye çevrilmesine bağlı olduğunu ileri sürmektedir.

*** Çeviri odaklı metin analizi ifadesi burada Alm. 'übersetzungsrelevante Textanalyse' kavramı için kullanılmıştır. 'relevant' sözcüğü Alm. 'önemli' anlamına gelmektedir. Ne var ki, burada metin analizinin çeviriye yönelik olmasından 'odak' sözcüğünün kullanımı daha uygun görülmektedir. Çeviribilim ile ilgili çıkarılmış üç alan terimcesinde bu ifadeye rastlanmamıştır.

**** Hönig'ten hareket edilecek olursa bu eksiği metin analizi ile gidermeyen bir çevirmen, çeviriyi üstlenmemek durumundadır ve böylece gene gereken edinci göstermiştir (krş. Hönig, 1986, s. 231).

belirlenen bir eylem: çepeçevredeki dünyayı … anlaşılır kılmak.

Bu noktada anlamanın nasıl gerçekleşeceği sorusu gündeme gelmektedir. Çevirmen, anlamasını kolaylaştıracak ve doğru anlaması için gereken koşulları yaratmak zorundadır. Yazın söz konusu olduğu için de anlama sürecinde yalnızca dil yetisine güvenmek doğru anlama için yeterli değildir. Çevirmen mutlaka çözümlemeye başvurmak zorundadır. Bu çözümlemede hem dönemin, yazarın ve dönem yazınının genel özelliklerini bilmeli, hem de dönem üslûbu hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Çözümleme ne denli kapsamlıysa, çeviri de o ölçüde yetkin olacaktır*.

Eylem kuramına bağlı kalarak yazını ve dolayısıyla çeviriyi bir dil eylemi olarak nitelendirmek gerekmektedir. Bir eylemin erim olmadan gerçekleştirilmediği varsayımından (Barbara Sandig) hareket edildiğinde, erimin biçemle ifade bulduğu düşünülmektedir.

Eylem kuramı temelinde, ancak, diğer biçem inceleme yöntemlerinden de yararlanılarak aşağıdaki aşamalardan oluşan çeviri odaklı biçem incelemesinin çeviride biçem aktarımı sorunun aşmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çeviriye başlamadan önce, aynı zamanda bir okuyucu olan çevirmen izleyeceği ön hazırlık aşamalarında;

a) yazınsal eser belli bir çağa ait ise (örn. Klasik, Romantik, Savaş Sonrası vb.), biçem öğelerini çağ olgusu kabul edip kuramsal açıdan incelemelidir;

b) eserin yazarının biçemi ikincil kaynaklar ve/ veya diğer eserlerinde irdelenmelidir;

c) yazınsal eser birkaç kez (en az iki) okunmalıdır;

ç) ilk okumalardan itibaren biçem yaratan öğeler tespit edilmeye çalışılmalıdır;

d) toplanan veriler, çağ biçemi ve yazarın bireysel biçemi olmak üzere gruplandırılmaya çalışılmalıdır;

e) biçem özellikleri, kullanım amaçları gözetilmeye çalışılarak yorumlanmalıdır;

f) eserin erek dildeki biçem özelliklerinin tespit edilmesinden sonra, amaç dildeki aktarımları üzerinde durulmalı;

g) gerekli olduğu hallerde amaç dildeki diğer yazınsal metinlerde benzer biçem özellikleri araştırılarak analog kurulmaya çalışılmalıdır;

h) erek dildeki biçemin kullanım derecesi kullanım sıklığı, ilgili kültürdeki yaygınlığı gibi açılardan da değerlendirilerek amaç kültürdeki kullanım olanakları gözetilmelidir.

Bunlar biçemsel unsurların incelenmesine dair çeviri öncesi hazırlık evrelerindendir. Görüldüğü üzere bu aşamalar henüz açık uçludur ve ekleme ve/ veya çıkarma da yapılabilir. Önemli olan çeviri edimiyle uğraşan kişinin biçem bilinciyle hareket edip yapacağı çeviri ile eşgüdümlü çıkarımlarda bulunmasıdır.

* Bu noktada günümüzün piyasa koşullarındaki çelişki göz ardı edilmiş gibi görünmekle birlikte, olası çözüm yolları sonuç bölümünde ele alınacaktır.

Diğer açıdan bakıldığında eserin sosyo-kültürel arka planı, eserin yazıldığı dönem, yazarın savunduğu düşünceler, taraf olduğu görüş ve tutum gibi unsurlar da esere ve biçemine sindiğinden, önem derecelerine göre çeviri sürecine dahil edilmelidir.

5. Sonuç

Görüldüğü üzere biçemin inceleme yöntemleri ve eser hakkında yapılacak ön araştırmalar, en az çevirmenin kişisel bilgi, kültür birikimi ve dil yetisi kadar önemli görünmektedir. Bireysel özelliklerin geliştirilmesi yıllarca yürütülen ve aslında hiç sonlanmayan çabalardan oluşurken, çeviri öncesinde kuramsal incelemeler ve çeviri süresince kurulacak analoglar çevirmenin zorlu görevini bir bakıma azaltmaktadır. Kusursuz çeviri yoktur, ancak titiz çevirmen vardır. İnce eleyip sık dokur, anlatımını tartar, kendi biçeminin yazarın biçeminin önüne geçmesine izin vermez.

Yazınsal eser çevirisi sadece içeriğin aktarımı değildir. Günümüzde çevirmenin zaman ve ücret baskısı altında çalıştığı, çok az çevirmenin çeviriyi tek iş olarak yapabildiği bilinen gerçeklerdir. Son derece özverili çalışan çok sayıda çevirmen, harcadıkları emeğin hakkını ya hiç ya da yeterince alamamaktadır. Ancak, çevirmenliğin meslek olarak daha saygın, özlük hakları bakımından da seçkin bir yere taşınmak, akademik açıdan da hem çeviribilimine, hem de etkin olarak çeviri yapanlara destek verilmek hedefleniyorsa, çeviri öncesi sürece çeviri süresine verdiği ölçüde önem verilmelidir. Genelde son derece kısıtlı olan sürenin bir kısmı, tüm olumsuzluklara rağmen ön çalışmalara ayrılmalıdır.

Bu çalışmayı izleyecek uygulamalı incelemde, ön çalışmanın çeviri sürecine katkıları ele alınacak olup yararları örneklendirmelere de desteklenebilecektir.

Kaynakça

Aytaç, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi.* Ankara: Papirüs.

Crystal, D. (1992). *Die Cambridge Enzyklopädie der Sprache. Übersetzung und Bearbeitung der deutschen Ausgabe Stefan Röhrich, Ariane Böckler u. Manfred Jansen*, Frankfurt a. M: Campus Verlag.

Degenhardt, I. (1979). *Literarische Wertung. Arbeitstexte für den Unterricht.* Reclam: Stuttgart.

Gauger, H.-M. (1995). *Über Sprache und Stil.* München: Beck.

Hönig, H. (1986). Übersetzen zwischen Reflex und Reflektion – ein Modell der Übersetzungsrelevanten Textanalyse. Snell-Hornby, M. (ed.). Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung Zur Integrierung von Theorie und Praxis (s. 230-251). Tübingen: Francke.

Karayazıcı, B. N. (1994). *Biçembilim ve Yazın Çevirisi. Dilbilim Araştırmaları, 1994,* s. 247-263. Ankara: Hitit Yay.

Kızıltan, R. (1998). *Edebi Çevirinin Karşılaştırmalı Edebiyattaki Yeri. Gündoğan Edebiyat,* Cilt 6 (Sayı 22), s. 79-85.

Kupsch-Losereit, S.v., Kussmaul, P. (1982). *Stilistik und Übersetzen,* Lebende Sprachen, Heft 3, s. 101-104.

Posner, R. (1980). *Linguistische Poetik.* Althaus, H. P. vd. (ed.). Lexikon der Germanistischen Linguistik (s. 687-698). Tübingen: Max Niemeyer.

Püschel, U. (1980). *Linguistische Stilistik.* Althaus, H. P. vd. (ed.). Lexikon der Germanistischen Linguistik (s. 304-313). Tübingen: Max Niemeyer.

Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Sanders, W. (1982). *Linguistische Stiltheorie.* Gewehr, W. ve Klein K.-P. (ed). Grundprobleme der Linguistik Ein Reader zur Einführung (s. 280-285). Baltmannsweiler: Pädagogischer Verlag Burgbücherei Schneider GmbH.

Sandig, B. (1986). *Stilistik der deutschen Sprache.* Berlin: Walter de Gruyter.

Snell-Hornby, M. (ed.) (1986). *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung Zur Integrierung von Theorie und Praxis*. Tübingen: Francke.

Sowinski, B. (1991). *Stilistik. Stiltheorien und Stilanalysen*. Stuttgart: Metzler.

Spillner, B. (1996). *Stilistik. Arnold, Heinz Ludwig ve Detering*, H. (ed.). Grundzüge der Literaturwissenschaft (s. 243-256). München: DTV.

Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*, 2 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Türk Dil Kurumu. (2002). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.

Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitapevi.

YAZINSAL ÇEVİRİDE BİÇEM AKTARIMI SORUNU

Özet

Yazınsal metinlerin başlıca özelliği çok katmanlılıktır. Yazarın bilgi ve kültür dağarcığı, yaşadığı toplumun, ait olduğu sınıfın özellikleri, eğitimi, düşünce yapısı vb. çok sayıda unsur yapıtını doğrudan etkilemektedir. Bu katmanlara bir de kullandığı dil ve biçem eklenmelidir. Diğer yandan yazarın bilinçli yarattığı anlam katmanları da yazınsal yapıtına sinmektedir. Böyle bakıldığında, yazınsal bir yapıt, çözümlemeyi bekleyen son derece karmaşık bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Erek dil ve kültür içinde yorumlamaya ve anlamaya açık olan böyle bir yapıtın bir başka dile çevrilmesinde zorlukların ortaya çıkması bilinen ve beklenen bir çeviribilim sorunudur.

Bu çalışmanın ereği biçem irdelemesinin çeviri edimine katkısını göstererek çeviri öncesinde uygulanacak bir biçem analizinin, çeviride biçem aktarımı sorununu aşmaya yardımcı olabileceğini göstermektir. Bu amaçla başvurulması gereken temel yöntem, çeviri öncesi çevrilmesi düşünülen yapıt hakkında yeterli bilgi edinmek ve biçem çözümlemesidir. Temel hareket noktası biçemin incelenmesi olan bu yöntem, biçem analiz yöntemleriyle temellendirilmiş olduğundan, öncellikle biçem ve biçem analizi tanıtılacaktır. Tanıtılan biçem inceleme yöntemlerinin çoğu Alman kuramcılardan seçilmiştir ve temel yaklaşımları gözler önüne sermektedir. Gerek dilbilimsel gerekse yazınbilimsel bakış açılarıyla ele alınan analiz yöntemleri, metinlere de çok yönlü bakmayı sağlayacaktır. Nitekim önerilen yöntem de farklı inceleme yaklaşımlarından elde edilen sentezdir.

Söz konusu sentezde dilin olduğu kadar yazınsal yapıtın da bir eylem olduğu varsayımından hareket eden eylem kuramına ise ağırlık verilmiştir. Bunun başlıca nedeni, eylem kuramının dile daha nesnel yaklaşılmasına olanak sağlaması ve aşırı yorum olasılığını azaltmasıdır. Çünkü biçem analizinde sıkça ortaya çıkan sorunlardan biri, yazarın amaçlamamış olduğu biçem unsurlarına da yorum getirilerek aşırı yoruma neden olunmasıdır. Özellikle yazarları artık yaşamayan yazınsal yapıtlarda bu durum kolaylıkla çeviri hatalarını da beraberinde getirebilmektedir.

Kuramsal açıdan biçem analizi yoluyla biçem aktarımı sorununa çözümlerin arandığı bu çalışmayla geliştirilen yöntemin uygulama örneği ise ardıl çalışmalarda gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Yazınsal çeviri, biçem, çeviribilim, biçem aktarımı, biçembilim, biçem analizi.

THE PROBLEM OF STYLE TRANSFER AT LITERARY TRANSLATION

Abstract

Abstract: In this study, the German translation of Orhan Pamuk's novel titled "Beyaz Kale" has been examined through Nord's functional translation theory. In this paper, by determining the components of the functional text, attempts have been made to illustrate a text analysis before translation and attract attention to the functional elements required in a translation.

In the analysis and translation of the texts based on the theory of functionality, after the designation of the functional constituents used in the text in question, attempts have been made to comment on their roles in the text. The process of interpretation, is, in a way, the indication of a cognitive process realised by every translator in the course of translation.

Subsequently, studies and researches must be accomplished to enrich existing data and all the while, textual data both inside and outside the text must be broadened. This point of view has also been adopted by P. Kussmaul (1994), who has worked on creativity and cognitive processes in the translation. Correspondingly, another way to be used is to scan for elements unnoticed before through repetitive reading. Only after the completion of these drafts under discussion is it possible to scan and reveal the related textual elements. The textual constituents examined under the title of functionality components are the expressions, mainly functions of message, which the author tries to charge to the text in source language, used in a way by the author to address readers. These are expressed by the formula known as Lasswell-Equation in the science of translation.

The next step is to determine whether the elements scanned and revealed in the source text have been taken into consideration or not by means of their examination in the target text. If they are taken into consideration in the translation, the functions that the elements bear, their significance for the text and to what extent it has been reflected in the text have been studied. In cases of no observed functional coherence, suggestions about how the function can be explicitly shown in the target language text have been made. Efforts have been made to put forward proposals for solution even when there is not a functional element in the translation at all.

This paper has no direct criticism purpose, but it is an attempt to suggest another method concerning the fact that functionality must be taken into consideration in the translation of literary texts.

Keywords: literary translation, style, translation science, style translation, stylistic, style analysis.